

werkgroepen

Monumenten	■ L. Lankreijer, Aartseveen 94
Biblio/topo- grafie	■ M. Achthoven, Fazantenhof 12
Haven en Scheep- vaart	■ H. Grootveld, Fazantenhof 118
Klokken	■ B. Snel, Streefoordlaan 19.
Genealogie	■ H. van Hees, Geutoomserf 23

Genealogie

Wie zich met de genealogie bezighoudt raakt vroeg of laat in de problemen. Dan hebben onze voorouders n.l. nog geen achternamen, maar worden vermeld als Teunis Jansz., Jan Gerritsz. en ga zo maar door. Worden er in hetzelfde tijdsbestek meer Teunissen Jansz. geboren of een Teunis Gerritsz, dan wordt het een hele puzzle uit te zoeken wie de gezochte Teunis is. Zo kom je vanzelf op de vraag: "*Waar komen onze achternamen vandaan?*"

In sommige gevallen is de herkomst met zekerheid te achterhalen, maar meestal moeten we er'waarschijnlijk'bij denken.

Tot -1100 had men doorgaans enkel voornamen. Deze allereerste namen zullen een persoonlijke eigenschap van de bezitter aangeduid hebben, maar door taalverandering en samentrekking van woorden werd de betekenis in de loop der eeuwen niet meer begrepen. Door deze vervorming en vereenvoudiging werd het aantal gebruikte namen kleiner. Ook nam de bevolking en het reisverkeer toe, waardoor er meer behoefte aan onderscheid ontstond. Zo kwam het dat men omstreeks de 13e eeuw een toevoeging ging gebruiken b.v. Claes Ver Brechten sone (Ver betekent vrouw, Brechten is de tweede naamval).

Dan komt in 1563 bij Concilie van Trente, dat de Christenen verplicht een heiligennaam als doopnaam te kiezen.

Uit het bovenstaande blijkt dat de oudste geslachtsnaam vaders-(patronymica) b.v. Teunis Gerritsz en moedersnamen (matronymica) b.v. Jan Halewiens, zijn. Ook een bij-of toenaam kwam al voor. Wie zich in de herkomst van zijn geslachtsnaam wil verdiepen moet zich eerst het volgende afvragen.

1. Hoeluidt de oudst overgeleverde vorm van de naam?
2. Waar kwam het geslacht, de familie oorspronkelijk vandaan?
3. Welf beroep hadden de voorvaderen?

Vervolgens kunnen we de achternaam enigszins groeperen:

1. De tweede voornaam (patronymica-matronymica)
2. Van aardrijkskundige betekenis.
3. Ontleend aan het beroep of ambacht.
4. Namen van allerlei oorsprong.

1. De Tweede voornaam

De meest bekende vormen hiervan, ook alweer vereenvoudigd zijn Jansen, Peters, Wiggerts Hendriks Wouters enz. in alle mogelijke schrijfwijzen. Maar er zijn nog meer mogelijkheden. Daarvoor gaan we uit van het Frankische woord "ing".

De oorspronkelijke betekenis hiervan is: behorende tot het gezin, de familie, het geslacht van . Zo kennen we uit de geschiedenis o.a. de Karolingen en de Merovingen. Ook aardrijkskundig komen we het tegen in Lotharingen, Harlingen Groeningen enz. Later kreeg "ing" ook de betekenis "zoon van" en vinden we het terug in b.v. Wolther Wolthering. De Sakische vorm is "ink". De Vlaamse "Ynck" en de Friesche "inga".

Hieruit is dus ook al een aardrijkskundige oorsprong te halen. Het Friesche "ma" betekent manhorige, zoon, kleinzoon, nakomeling e.d. De uitgangen -a-ma en stra- zijn een verouderede 2e naamval.

Toen de betekenis van "ing" teloorging en soms al veranderd was in "en", werd er nog een vorm van soen aan toegevoegd., b.v. Fokking-Fokken-Tokkenson. Gemakshalve kon ook deze toevoeging

voor een deel verdwijnen zodat Fokkens overblijft. Belangrijk is de oude "mans"naam uit de achternaam te halen.

2. Namen van Aardrijkskundige betekenis

Deze groepen is onder te verdelen in:

- a. Aardrijkskundige eigennamen en
- b. Soortnaam van aardrijkskundige oorsprong.

A. De naam geeft aan: de woonplaats, het oord, het landschap, het land of de gouw waar iemand vandaan komt. Ook rivieren horen hierbij, Van Der AA, Van Overeem.

Wanneer iemand naar een andere streek trok kreeg hij daar de naam van waar hij vandaan kwam.

Vooraf wanneer de eigenlijke door hem gebruikte naam in de nieuwe omgeving te moeilijk was.

Daar deze namen meestal na 1100 zijn ontstaan, zijn ze taalkundig veel begrijpelijker voor ons. Geleerden gaven hun naam echter graag een latijns aanzien: Tilanus (Tiel), Aconius (Akkrum)

en ene Jacob Harmenszoon van Oudewater ging zich noemen: Jacobus Arminius Veteraquinas.

In deze groep horen waarschijnlijk thuis de namen Schotsman (Contacten op godsdienstig gebied tussen Nederlands en Schotland), Vlamings (s-zoon van) van Hees, van Sprundel van Achthoven en van Helden. Beyerinck kan ontleend zijn aan het land, maar ook aan de vroegere mansvoornaam.

Ook hier is het belangrijk de oude aardrijkskundige namen te kennen, daar er plaatsen verdwenen zijn of veranderd van naam, terwijl de geslachtsnaam voortleefde. Zo heet het oorspronkelijke Diepenhorst nu Ouddorp, Tetrode werd Overveen en Remmerswaal komt van Reymerswael, dat in de 17e eeuw in de Oosterschelde verdween.

B. Soortnaam van aardrijkskundige oorsprong: Namen met "van" ervoor zijn bijna allen van aardrijkskundige oorsprong in de breedste zin. Dus ook van de (ter) Berg, van Dam enz. Overigens werd het voortzetsel van in de loop der tijden vaak weggelaten als zijnde lastig en overbodig. Deze groep is niet plaatsgebonden en de betreffende namen worden gedragen door talrijke onder-

ling niet verwante geslachten. Namen als v.d. Akker, en v.d. Brink spreken voor zich, maar ook hier is het weer noodzakelijk de oorspronkelijke betekenis van woorden te kennen. Enkele voorbeelden:

Zo was een land een ouw of ooi met de bijgedachte van woest, onontgonnen, ontstaan uit het middelnederlandse "ode" en terug te vinden in plaatsnamen als Ammerzoden en Wanrooi. Als achternaam kennen we van Ooy of van Oyen.

Een rode of rade was een open plaats in een bo waar bomen geroid waren. Hiervan afgeleid zijn van 't Rood, van Rooy(en), van Raay(en) en ook St. Oedenrode,

Broek is een moerassig door water gebroken land, zo ook brook, broick, bruch.

Hil is een heuvel en horst een dichtbegroeid bosje. Is hiermee de Hilhorst verklaard? Koog, Kaag of keeg was een polder. Loo is een eikenbos (Looman, Loman).

Een Fries woord voor hoek is horn, hoorn (van den Hoorn).

De friese vorm met "van" is een "a" erachter, Buwalda, Wouda. Deze laatse kan echter ook een patroniem zijn. Met de friese namen is het oppassen geblazen.

In de loop der tijden smelten van en der samen tot (ver)hoeven, (ver)meer enz.

Ook worden bijwoorden geslachtsnamen zoals van Achter en van Boven.

3. Namen ontleend aan het beroep of ambacht.

Dit soort namen komt meer in het zuiden dan in het noorden voor, misschien i.v.m. eerdere bloei van nijverheid, handwerk enz.

De oudste namen in deze groep zijn waarschijnlijk Visser, Heder Jager. Oudnederlands voor jager is Weiman of Wildschut. Dan Kennen we o.a. Timmerman Metselaar en Smid, maar Kok kan de nederlandse schrijfwijze voor het franse coq (haan) zijn en past hier dan niet bij. Vroeger schreef men wel vaker "op het gehoor", Zo kwamen wij in het boek van Deken de Beer de naam Prie tegen,

hetgeen duidelijk Perier moest zijn. Van de oorlogsvoering hielden we Ruiter, Maarschalk, Majoor en Admiraal over.

Van de landbouw: Bouwman, Mulder, de Zaayer, Gardenier. Een vroegere benaming voor boer is Huisman. Vanuit het gildewezen komt de naam Baas. Ook in deze groep komen latijnse vormen voor: Faber voor Smid en Kuiper werd Cuperus of Viëtor, ofschoon dit laatse eigenlijk de vlechter, mandenmaker betekent.

4. Namen van allerlei oorsprong.

Hieronder vallen de namen ontleend aan lichamelijke of geestelijke eigenschappen, zoals de Lange, de Korte, de Groot, de Goede, de Quaay, Pronk, de Heus (de Hoofsche), Grim Snel en Wakker kunnen karaktereigenschappen zijn, doch ook afleidingen van vroegere oud-germaanse mansvoornamen (Snelder-s???)

Namen ontleend aan planten, dieren, lichaamsdelen, huisraad enz. spreken voorzich. Verder zijn er vele ontstaan uit huisnamen. Aanvankelijk bestonden er nog geen huisnummers, maar hadden de huizen een naam op een uithangbord of gevelsteen, uitgebeeld of geschreven of beiden.

Men kan dus genoemd zijn naar het huis waarin men woondem de mogelijkheden zijn legio: (Van der) Zwaan, van der Leeuw, van der Pijl, Kroon, Degen, Schilt; deze laatsten waren vooral in de middeleeuwen als huisteken in zwang.

Zuidnederlanders hadden over het algemeen in de Middeleeuwen al vaste geslachtsnamen, die dus in de oude spelvorm bleven bestaan. In de Hollandse steden droegen de voorname burgers in de 15e en 16e eeuw een achternaam, maar het gros van de bevolking en vooral op het platteland was in de 18e eeuw zover. In Friesland duurde het zelfs tot het begin van de 19e eeuw.

Overigens kwamen er op het platteland al zeer vroeg geslachtsnamen voor, die ontleend waren aan boerderijnamen. Zo kwam in Soest in de 14e eeuw al de familielnaam Hilhorst voor. De

Stalenhoef en het Klooster waren ook boederijen in Soest. Voor 1811 was er totale vrijheid in het gebruik van familienamen. De kinderen kregen soms de familienaam van hun moeder en men wisselde ook nog wel eens van naam. Nadat in de loop van de 18e eeuw de meeste families een geslachtsnaam waren gaan gebruiken, verplichtte Napoleon in 1811 iedereen om een familienaam te gaan voeren. Dit moest de naam van de vader zijn (indien bekend!) Degenen die nog geen familienaam hadden, lieten een patroniem of een bijnaam registeren en wie dat allemaal niet zag zitten werd "Zonder"van". Met het voorgaande werd slechts een tipje van de naamsluier opgelicht.

Wie nieuwsgierig is geworden en er meer van wil weten doet er goed aan het boek "Hoe komen wij aan onze namen" door G.J. Uitman te lezen.

Bertie van Wijk-Blom.

Rectificatie

Er is een fout geslopen in het overzichtje, dat de werkgroep genealogie in het vorige nummer heeft gepubliceerd.

In het eerstje staatje is vermeld dat het totaal aantal parochianen 633 bedraagt. Vergeten is om de echtparen daaruit dubbel te tellen. Het totaal aantal moet zijn 743.

Wim Fecken.

---

haven en scheepvaart

In 1580 verzochten de Eemnessers van Buitendijk aan de staten van Utrecht, om een kanaal naar de Eem te graven; de huidige Eemnesser vaart. De Staten droegen de Schout van de stad Utrecht op te onderzoeken of er tegen het graven van die vaart bij derden ook bezwaren konden bestaan. Een werkelijk! Amersfoort verzette er zich met hand en tand tegen.

De stad beweerde, dat zij steeds met uitsluiting